

DOI 10.51558/2490-3647.2025.10.2.1093

UDK 159.913-053.6
159.922.8

Primljeno: 15. 09. 2025.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Ljubica Dragišić, Zlatko Pavlović

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM I SAMOPROCJENA KREATIVNOSTI KOD STUDENATA

U radu su prikazani rezultati istraživanja realizovanog na uzorku od 392 sudenta, pri čemu je cilj istraživanja bio ispitivanje razlike u zadovoljstvu životom kod studenata između grupa formiranih kombinovanjem kriterijuma pol i samoprocjene kreativnosti. Analizirane su razlike u zadovoljstvu životom u zavisnosti od pola, kao i interakcija između pola i samoprocjena kreativnosti u odnosu na zadovoljstvo životom. Rezultati ukazuju na nepostojanje razlika u zadovoljstvu životom između ispitanika muškog i ženskog pola te na veće zadovoljstvo životom kod ispitanika koji pozitivnije procjenjuju vlastitu kreativnost u lično-svakodnevnoj oblasti. Ljudi koji su kreativniji u izgradnji skladnih socijalnih odnosa i u obogaćivanju svog života raznovrsnim aktivnostima pokazuju veće zadovoljstvo životom. Razlike u samoprocjenama kreativnosti u ostalim oblastima (akademska, izvedbena, tehničko-naučna, umjetnička) nisu se pokazale od značaja za zadovoljstvo životom. Takođe, nije registrovana interakcija između pola ispitanika i njihovih samoprocjena kreativnosti. Kod pripadnika oba pola registrovan je isti obrazac odnosa između samoprocjena kreativnosti u lično-svakodnevnoj oblasti i zadovoljstva životom: i muški i ženski ispitanici koji pozitivnije procjenjuju svoju kreativnost jednako pokazuju i veće zadovoljstvo životom.

Ključne riječi: zadovoljstvo životom; kreativnost; zadovoljstvo životom i kreativnost; samoprocjena

UVODNI DIO

Kreativnost je od velikog značaja i za pojedince i za zajednicu. Kreativniji ljudi su po pravilu uspješniji u mnogim oblastima. Od kreativnosti umnogome zavisi akademsko postignuće (Albert & Kormos 2004; Naderi et al. 2009). Na profesionalnom planu raste broj zanimanja u kojima se kreativnost javlja kao jedna od najtraženijih karakteritika (Puccio 2017). Kreativnost je najčešće pozitivno povezana sa mentalnim zdravljem (Leckey 2011). Otud ne čudi što se registruje trend rastućeg interesovanja naučnika za problematiku razvoja kreativnosti kod djece (Smare & Elfatih 2023).

Kreativnost se različito određuje. Ključna karakteristika kreativnosti jeste novina, odnosno potencijal da se stvara nešto što je novo i dotad neuobičajeno (Benedek et al. 2014), odnosno što je nestereotipno i originalno (Barron 1988). Kreativnim se označava ponašanje osobe koja čini nešto što prevazilazi očekivano, očigledno i uobičajeno (Fasko 2001), npr. kada probleme rješava na nov način (Runco & Jaeger 2012; Stein 1953) ili kada stvara nešto što ima karakteristike autentičnosti (Simonton 2021). Pored novine, mnoga određenja kreativnosti ističu još jednu njenu karakteristiku – upotrebljivost. Da bi se nešto smatralo kreativnim treba da bude i praktično i upotrebljivo u datom kontekstu (Hennessey & Amabile 2010). Ideje, proizvodi i rješenja su kreativni ako su istovremeno i novi (originalni, neobični) i upotrebljivi (korisni, smisleni) (Runco & Jaeger 2012; Stein 1953). Kreativnost nije vezana isključivo za izuzetne ličnosti. Nju u nekom stepenu posjeduje svako. Za imenovanje takve opšteprisutne kreativnosti, različiti autori koriste različite termine: lična kreativnost (personal creativity) (Runco 1996, 2007), svakodnevna kreativnost (everyday creativity) (Richards 1990), malo-c kreativnost (little-c creativity) (Kaufman & Beghetto 2009), primarna kreativnost (primary creativity) (Runco & Beghetto 2019).

Generalno, ljudi cijene kreativnost i sami bi voljeli da je posjeduju u većoj mjeri, ali na listi prioriteta, kada je riječ o sopstvenoj ličnosti, teško da bi kreativnost bila na prvom mjestu. Svakodnevnom rječnikom govoreći, većina ljudi će kao cilj koji žele ostvariti u životu pomenuti sreću, iako im neće biti jednostavno da odgovore na pitanje šta je to sreća. Još je teže sreću naučno definisati. Vjerovatno je kolokvijalnom značenju pojma sreća najbliže ono koje imaju naučni termini subjektivno blagostanje ili subjektivna dobrobit. Ovi termini se nekad navode kao sinonimi za sreću (Diener & Ryan 2009; Snyder et al. 2015). Subjektivna dobrobit predstavlja doživljaj osobe o kvalitetu sopstvenog života (George 2000), a uključuje kognitivnu i emocionalnu

komponentu. Kognitivna se odnosi na zadovoljstvo životom, a emocionalna predstavljala balans između pozitivnih i negativnih emocija (Eid & Larson 2008).

Zbog značaja koji za čovjeka imaju i kreativnost i doživljaj sreće, važno je pitanje o njihovom odnosu, pitanje da li su nekako povezani, da li su kreativniji ljudi više ili manje sretni od manje kreativnih ili u tome nema nikakve pravilnosti. Riječ je o odnosu između kreativnosti i subjektivne dobrobiti ili između kreativnosti i zadovoljstva životom, kao jednoj od komponenti subjektivne dobrobiti.

Postoje dva pristupa u objašnjavanju odnosa između kreativnosti i zadovoljstva životom, odnosno subjektivne dobrobiti. Jedan ističe da je povezanost među njima pozitivna, a drugi da je ona negativna. Pristup koji polazi od pozitivne veze potiče iz humanističke i pozitivne psihologije. Prema Maslovu, samoaktualizacija, kao odlika psihički zdravih osoba koje su zadovoljne životom i koje uspješno funkcioniraju u okruženju, tijesno je povezana sa kreativnošću (Maslow 1971). Slični stavovi sreću se kod Rodžersa (Rogers 1959). Kreativnost je povezana sa stanjem toka (flow) koji je tijesno povezan sa doživljajem sreće (Csikszentmihalyi 2013). Iz perspektive humanističke i pozitivne psihologije, između kreativnosti i subjektivne dobrobiti, odnosno zadovoljstva životom, postoji pozitivna povezanost tako da kreativnost doprinosi tim varijablama koje odgovaraju onome što se kolokvijalno naziva srećom. Neka istraživanja to potvrđuju. Uključenost u kreativne aktivnosti čini ljude srećnijim (Bujac et al. 2014), kreativni ljudi su srećniji (Kaur & Sharma 2021), kreativnost je pozitivno povezana sa osjećanjem duhovne sreće (Niknafs et al. 2022). Istraživanja potvrđuje pozitivnu povezanost subjektivne dobrobiti sa kreativnošću (Wright & Walton 2003; Tamannaefar & Motaghedifard 2014).

Pristup koji polazi od negativne veze između kreativnosti i subjektivne dobrobiti, odnosno zadovoljstva životom, temelji se na prećutnoj pretpostavci da ljudi koji su izuzetno obdareni u jednoj oblasti moraju zbog toga biti uskraćeni u nekoj drugoj. U tom kontekstu prisutno je vjerovanje o ludom geniju (Juda 1949; Karlsson 1970; Ludwig 1992). Prema tom vjerovanju, kreativnost je, u manjoj ili većoj mjeri, praćena nekom vrstom psihičke abnormalnosti. Postoje istraživanja i analize u kojima se saopštava o rezultatima koji daju određenu podršku takvoj tezi (Andreasen 1987; Jamison 1989; Nettle 2006; Post 1996). Ako je neka vrsta abnormalnosti redovni pratilac visoke kreativnosti, onda je logično pretpostaviti da će kreativne osobe imati niže vrijednosti u pokazateljima optimalnog funkcionisanja, a jedan od takvih pokazatelja jeste i zadovoljstvo životom. Neka istraživanja pokazuju da osobe sa psihičkim abnormalnostima pokazuju niži osjećaj sreće (Hills & Argyle 2001; Stewart et al. 2005) i lošiji kvalitet života (Cramer et al. 2010; Jansen et al. 2013).

Veza između kreativnosti i pokazatelja optimalnog funkcionisanja ličnosti je očito složena i zavisi od većeg broja faktora. Zato Simonton (2014, 2019) govori da ta veza može biti istovremeno i pozitivna i negativna, a jedan od faktora od kojih zavisi priroda veze jeste i to da li se kao mjera kreativnosti koriste pokazatelji kreativnosti sa viših nivoa ili pokazatelji svakodnevne kreativnosti.

METODOLOŠKI DIO

Problem istraživanja

Zbog značaja koji zadovoljstvo životom ima za dobrobit ljudi i njihovo optimalno funkcionisanje u društvu, i teorijski i praktično su važne veze zadovoljstva životom sa različitim varijablama, među koje se može svrstati i kreativnost. Problem našeg istraživanja je odnos između zadovoljstva životom kod ispitanika i njihovih samoprocjena kreativnosti, uzimajući u obzir uticaj koji na taj odnos ima pol.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je ispitati razlike u zadovoljstvu životom kod studenata između grupa formiranih kombinovanjem kriterijuma pol i samoprocjena kreativnosti u pet oblasti (lično-svakodnevna, akademska, izvedbena, tehničko-naučna i umjetnička).

Zadaci istraživanja:

1. ispitati da li se ispitanici muškog i ženskog pola razlikuju u zadovoljstvu životom (da li postoji glavni efekat pola);
2. ispitati da li ispitanici koji različito procjenjuju svoju kreativnost pokazuju i različito zadovoljstvo životom (da li postoji glavni efekat samoprocjena kreativnosti);
3. ispitati da li postoji interakcija između pola i samoprocjene kreativnosti (da li se obrasci odnosa između samoprocjene kreativnosti i zadovoljstva životom razlikuju kod pripadnika ženskog i muškog pola).

Polazne hipoteze

Pošli smo od sljedećih hipoteza:

1. Postoji glavni efekat pola ispitanika (ispitanici muškog i ženskog pola će se razlikovati u zadovoljstvu životom).
2. Postoji glavni efekat samoprocjena kreativnosti (ispitanici koji različito procjenjuju svoju kreativnost pokazivaće različito zadovoljstvo životom, pri

čemu se takva pretpostavka odnosi na lično-svakodnevnu i izvedbenu oblast ispoljavanja kreativnosti).

3. Ne postoji interakcija između pola i samoprocjene kreativnosti, tj. isti obrasci odnosa između samoprocjene kreativnosti i zadovoljstva životom registrovaće se kod pripadnika oba pola.

Istraživačke tehnike i instrumenti

Koristili smo tehniku skaliranja. Samoprocjene ispitanika o vlastitoj kreativnosti mjerili smo Kaufmanovom K-DOCS skalom koja mjeri samoprocjene kreativnosti u pet oblasti njenog ispoljavanja (Kaufman 2012). Skala se sastoji od 50 ajtema koji opisuju različita ponašanja za koja ispitanici procjenjuju koliko bi oni u tim oblicima ponašanja mogli biti kreativni u poređenju sa drugim ljudima istog uzrasta i sličnih životnih iskustava. Ta ponašanja su iz pet oblasti: lično-svakodnevna oblast (interpersonalna, odnosno intrapersonalna kreativnost i kreativnost u svakodnevnim životnim situacijama), akademska oblast (kreativnost u aktivnostima na kojima počiva akademsko postignuće), izvedbena oblast (kreativnost u aktivnostima koje počivaju na pokretu, muzici, pisanju), tehničko-naučna oblast (kreativnost u oblasti računanja i mehanike), umjetnička oblast (kreativnost u aktivnostima vezanim za umjetnost i procjenu umjetničkih vrijednosti) (Kandemir & Kaufman 2019).

Objašnjavajući šta skala mjeri, autori upozoravaju da se rezultati sa skale mogu interpretirati kao pokazatelji kreativnosti uz oprez, jer ona mjeri samoprocjene kreativnosti, koje ne moraju uvijek biti dobri pokazatelji objektivne kreativnosti (Kaufman 2019). Da samoprocjene kreativnosti ipak mogu biti i dobri pokazatelji stvarne kreativnosti pokazuju istraživanja čiji rezultati sugerišu da između samoprocjena kreativnosti i realnih kreativnih potencijala postoji dosta visoko slaganje (Tierney & Farmer 2011). Pet subskala K-DOCS skale imaju zadovoljavajuću pouzdanost. Kronbah-alfa koeficijenti pouzdanosti kreću se od 0,71 do 0,88 (Kaufman 2012; Kaurin i Perućica 2021).

Zadovoljstvo životom mjerili smo skalom zadovoljstva životom (Satisfaction with Life Scale SWLS) (Diener et al. 1985). Riječ je o često korištenom instrumentu za mjerenje opšteg zadovoljstva životom koji sadrži pet stavki. Pouzdanost skale izražena kronbah-alfa koeficijentom u većini studija u kojima je ona primjenjivana premašuje vrijednost 0,80 (Diener et al. 1985; Arrindell et al. 1999; Abolghasemi & Varaniyab 2010; Penezić 2002).

Uzorak

Istraživanje je realizovano krajem 2023. godine na uzorku studenata ($N = 392$). Ispitanici su studirali na jednom od četiri fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu (Ekonomski, Medicinski, Filozofski i Fakultet fizičke kulture). Struktura uzorka prikazana je u Tabeli 1.

Tabela 1. *Struktura uzorka (%)*

Pol	Muški	45,2
	Ženski	54,8
Godina studija	Prva	41,6
	Druga	16,3
	Treća	19,9
	Četvrta	22,2
Obraz. roditelja	Srednje	75,0
	Više i visoko	25,0

Procedura istraživanja

Od nadležnih u visokoškolskim ustanovama u kojima je realizovano istraživanje dobijena je saglasnost za prikupljanje podataka. Ispitanicima je prethodno objašnjen karakter istraživanja i predloženo da je učešće u istraživanju dobrovoljno. Nakon davanja saglasnosti za učešće u istraživanju, instrumente su popunjavali na časovima redovne nastave, tako da im ta aktivnost nije oduzimala njihovo slobodno vrijeme.

Obrada podataka

Podaci su obrađeni izračunavanjem koeficijenata korelacije i primjenom dvofaktorske analize varijanse. Kod primjene dvofaktorske analize varijanse rezultati sa skala za samoprocjenu kreativnosti su medijanom podijeljeni, tako da su u svakoj oblasti kreativnosti dobijene dvije grupe ispitanika: grupa sa manjom i grupa sa većom samoprocjenom kreativnosti. Druga kategorijalna varijabla bio je pol ispitanika.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U Tabeli 2 prikazani su koeficijenti korelacije između samoprocjena kreativnosti i zadovoljstva životom za ispitanike muškog i ženskog pola.

Tabela 2. *Koeficijenti korelacije između samoprocjena kreativnosti u različitim oblastima i zadovoljstva životom*

	1	2	3	4	5	6
1 Zad		,37**	,14*	,01	,06	,07
2 Licsvak	,26**		,44**	,22**	,24**	,15*
3 Akadem	-,01	,43**		,42**	,38**	,41**
4 Izvedb	-,03	,26**	,43**		,40**	,41**
5 Tehnauc	,05	,32**	,39**	,52**		,43**
6 Umjetn	-,07	,26**	,43**	,51**	,49**	

** koeficijenti korelacije značajni na nivou ,01; * koeficijenti korelacije značajni na nivou ,05.

Zad - zadovoljstvo životom; Licsvak - lično-svakodnevna oblast; Akadem - akademska oblast; Izvedb - izvedbena oblast; Tehnauc - tehničko-naučna oblast; Umjetn - umjetnička oblast. Iznad dijagonale - ispitanici ženskog pola (N = 215); ispod dijagonale - ispitanici muškog pola (N = 177).

Kao što je vidljivo iz Tabele 2 samoprocjene kreativnosti u lično-svakodnevnoj oblasti pokazuju statistički značajne korelacije sa zadovoljstvom životom kod samo-ispitanika oba pola. Veće zadovoljstvo pokazuju ispitanici koji imaju više procjene o vlastitoj kreativnosti u lično-svakodnevnoj oblasti. Kod ostalih oblasti kreativnosti koeficijenti korelacije nisu značajni. Izuzetak je akademska oblast kod ispitanika ženskog pola. U tom slučaju korelacije jeste statistički značajna i pozitivna, ali je zanemarljivo niska ($r = ,14$; $p = ,038$).

U Tabeli 3 prikazane su aritmetičke sredine, standardne greške aritmetičkih sredina i standardne devijacije skorova sa skala za mjerenje samoprocjena kreativnosti i skale za mjerenje zadovoljstva životom.

Tabela 3. *Deskriptivna ststistika za skalu zadovoljstva životom i skale za mjerenje samoprocjena kreativnosti*

	N	X	SE	S
Zad	392	24,60	,28	5,55
Licsvak	392	40,31	,27	5,39
Akadem	392	34,82	,37	7,29
Izvedb	392	24,69	,48	9,50
Tehnauc	392	21,20	,39	7,67
Umjetn	392	28,51	,42	8,29

Dvofaktorskom analizom varijanse testirane su razlike u zadovoljstvu životom među grupama formiranim prema polu ispitanika i nivoima njihovih samoprocjena na subskalama koje se odnose na različite oblasti kreativnosti. U Tabeli 4 prikazani su rezultati Lavenovih testova.

Tabela 4. *Rezultati Lavenovih testova o homogenosti varijansi*

Grupe	F	df1	df2	p
Licsvak	2,66*	3	388	,048
Akadem	,567	3	388	,637
Pol + Izvedb	,724	3	388	,538
Tehnauc	,317	3	388	,813
Umjetn	,774	3	388	,509

Uslov homogenosti varijansi zadovoljen je kod četiri oblasti kreativnosti. To znači da je test potvrdio jednakost varijansi varijable zadovoljstvo životom u te četiri oblasti za grupe formirane prema varijablama pol i samoprocjena kreativnosti. Kod samoprocjena u lično-svakodnevnoj oblasti Lavenov test ima vrijednost koja je na samoj granici značajnosti $F(3, 388) = 2,66$, $p = ,048$. Zbog toga smo odlučili da u tom slučaju postavimo strožiji kriterijum za statističku značajnost rezultata dvofaktorske analize varijanse ($,01$ umjesto $,05$). Rezultati dvofaktorske analize varijanse prikazani su u Tabeli 5.

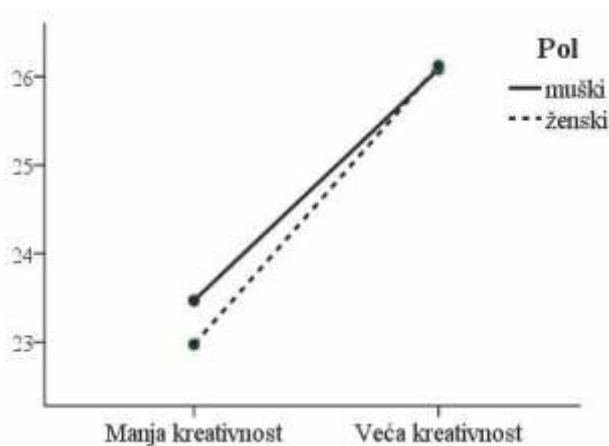
Tabela 5. *Rezultati dvofaktorske analize varijanse o razlikama u zadovoljstvu životom među grupama formiranim prema polu ispitanika i nivoima njihovih samoprocjena na subskalama kreativnosti*

Oblast	Izvor	df	F	p	$h^2_{\text{parc.}}$
Lično-svakodnevna	Pol	1	,175	,676	,000
	Licsvak	1	27,880**	,000	,067
	Pol * Licsvak	1	,239	,625	,001
Akademska	Pol	1	,116	,734	
	Akadem	1	,272	,602	
	Pol * Akadem	1	1,868	,173	
Izvedbena	Pol	1	,095	,757	
	Izvedb	1	,005	,945	
	Pol * Izvedb	1	,134	,714	
Tehničko-naučna	Pol	1	,068	,795	
	Tehnauc	1	,049	,824	
	Pol * Tehnauc	1	,075	,784	
Umjetnička	Pol	1	,164	,686	
	Umjetn	1	,253	,615	
	Pol * Umjetn	1	,279	,598	

Osim kod lično-svakodnevne oblasti, ni u jednom slučaju nije registrovan ni glavni efekat pola, ni glavni efekat samoprocjene kreativnosti, kao ni interakcija između pola i samoprocjene kreativnosti. Zadovoljstvo životom ne razlikuje se kod pripadnika muškog i ženskog pola, ne razlikuje se u zavisnosti od samoprocjena kreativnosti u akademskoj, izvedbenoj, tehničko-naučnoj i umjetničkoj oblasti, a to jednako važi za pripadnike oba pola (što su logični rezultati imajući na umu korelacije u Tabeli 2).

Tabela 6. Aritmetičke sredine i standardne devijacije skorova sa skale za mjerenje zadovoljstva životom po grupama formiranim prema polu i samoprocjenama kreativnosti u lično-svakodnevnoj oblasti

	Licsvak	M	s	N
Muški	Manja kreativnost	23,47	5,33	94
	Veća kreativnost	26,08	5,62	83
	Total	24,69	5,61	177
Ženski	Manja kreativnost	22,97	5,92	109
	Veća kreativnost	26,12	4,56	106
	Total	24,53	5,51	215

Grafikon 1. Razlike u prosjecima skorova sa skale za mjerenje zadovoljstva životom u zavisnosti od pola ispitanika i njihovih samoprocjena kreativnosti u lično-svakodnevnoj oblasti

Kao što je vidljivo u Tabeli 5, kod rezultata koji se odnose na lično-svakodnevnu oblast nema glavnog efekta pola $F(1)=0,175$; $p = ,676$. Ispitanici muškog i ženskog pola ne razlikuju se u zadovoljstvu životom (na Grafikonu 1 njihove linije se gotovo poklapaju). Prisutan je glavni efekat samoprocjena kreativnosti $F(1) = 27,88$; $p = ,000$. Na Grafikonu 1 vidljivo je da ispitanici u grupi onih sa višim samoprocjenama

kreativnosti imaju prosječno i veće skorove na skali zadovoljstva životom (Tabela 6) $M_{1m} = 26,08$ prema $M_{2m} = 23,47$, odnosno $M_{1z} = 26,12$ prema $M_{2z} = 22,97$. Parcijalni eta-kvadrat govori o srednjoj veličini uticaja prema Koenovom kriterijumu $\eta^2_{\text{parc}} = ,067$. Nema interakcije između pola i samoprocjena kreativnosti $F(1) = 0,239$; $p = ,625$ (linije koje predstavljaju rezultate muških i ženskih ispitanika su gotovo paralelne). Dakle, ispitanici muškog i ženskog pola se ne razlikuju u zadovoljstvu životom, veće zadovoljstvo pokazuju oni koji procjenjuju da su kreativniji u lično-svakodnevnoj oblasti, pri čemu to jednako važi za ispitanike oba pola.

DISKUSIJA I ZAKLJUČCI

Nismo registrovali glavni efekat pola. Ispitanici muškog i ženskog pola ne razlikuju se u zadovoljstvu životom. Time je naša prva polazna hipoteza odbačena. Istraživanja o vezama između pola i zadovoljstva životom daju protivrječne rezultate. U brojnim istraživanjima o zadovoljstvu životom nije registrovana razlika između muškaraca i žena (Huebner 1991; Mayungbo 2016; Vasić i sar. 2011; Wood et al. 1989). S druge strane, u nekim istraživanjima registruje se razlika u zadovoljstvu životom u korist muškaraca (Gupta & Kriti 2023; Haring et al. 1984; Kling et al. 1999; Moksnes & Espnes 2013; Neto 1993; Павићевић 2019; Smith & Baltes 1998), dok se u nekim istraživanjima razlika registruje u korist žena (Cenkseven-Önder 2012; Chen and Lin 2014; Gilman et al. 2008; Goldbeck et al. 2007). Očito je odnos između pola i zadovoljstva životom složen i zavisi od većeg broja faktora koji posreduju u tom odnosu. Neki istraživači ukazuju na značaj kulturoloških faktora. Izgleda da u kolektivističkim kulturama muškarci pokazuju veće zadovoljstvo životom (Park 2005), dok se u drugačijem kulturnom kontekstu takva razlika ne registruje (Gilman & Huebner 2003). Rezultat koji smo mi dobili u saglasju je sa rezultatima istraživanjima u kojima se razlike u zadovoljstvu životom u zavisnosti od pola ispitanika ne registruju.

Glavni uticaj samoprocjena kreativnosti registrovali smo samo kada je riječ o samoprocjenama kreativnosti u lično-svakodnevnoj oblasti. Ispitanici koji procjenjuju da su više kreativni u lično-svakodnevnoj oblasti pokazali su veće zadovoljstvo životom od ispitanika koji procjenjuju da su manje kreativni u toj oblasti. Kod ostalih oblasti ispoljavanja kreativnosti glavni uticaj nije registrovan. To znači da je naša druga polazna hipoteza potvrđena djelimično, u onom segmentu koji se odnosi na samoprocjene kreativnosti u lično-svakodnevnoj oblasti. U dijelu koji se odnosi na izvedbenu oblast hipoteza nije potvrđena.

Dosta je istraživanja u kojima se izvještava o tome da su kreativniji ljudi generalno sretniji, da pokazuju viši stepen subjektivne dobrobiti, odnosno zadovoljstva životom. Kreativniji ljudi pokazuju više pozitivnih raspoloženja (Baas et al. 2008; Davis 2009). Kreativnost je pozitivno povezana sa zadovoljstvom životom kod srednjoškolaca (Diržytė et al. 2021), kod nastavnika na univerzitetu (Wale et al. 2022), kod starijih odraslih ljudi (Goff 1993). Za naše istraživanje je posebno zanimljivo što se takva pozitivna veza između zadovoljstva životom i kreativnosti dobija i kada se kreativnost mjeri preko procjena ispitanika o sopstvenoj kreativnosti (Diržytė et al. 2021; Gillam 2018; Tan et al. 2019).

U razmatranju pitanja da li su kreativniji ljudi i sretniji važno je i to kako se kreativnost mjeri, odnosno koji njeni aspekti se uzimaju u obzir. Na osnovu metaanalize rezultata iz 26 studija, Akar i sar. (Acar et al. 2020) navode da je povezanost između kreativnosti i subjektivne dobrobiti osjetno veća ako se kreativnost mjeri preko kreativnih aktivnosti i ponašanja ($r = ,22$) i preko samoprocjena o vlastitoj kreativnosti ($r = ,17$), nego ako se mjeri preko nekih kognitivnih pokazatelja (divergentno mišljenje) kada se dobija neznačajna korelacija.

Naši rezultati su dosta saglasni sa rezultatima ove analize. Kreativnost u lično-svakodnevnoj oblasti odnosi se upravo na kreativnost koja se ispoljava u ponašanjima vezanim za svakodnevne aktivnosti, a mi smo kreativnost mjerili preko samoprocjena ispitanika. Neslaganje se sastoji u tome što nismo registrovali vezu zadovoljstva životom sa samoprocjenama aktivnosti u nekim drugim oblastima koje se takođe odnose na manifestovanje kreativnosti kroz neke praktičnije aktivnosti (posebno se to odnosi na izvedbenu kreativnost).

Naši rezultati sugerišu da kreativniji ljudi jesu zadovoljniji životom, ali da je u vezi između te dvije varijable važno o kojoj oblasti kreativnosti se radi. Veće zadovoljstvo će biti prisutno kod ljudi koji su kreativniji u aktivnostima koje se tiču izgradnje skladnih odnosa sa drugim ljudima, obogaćivanja svog života raznovrsnim aktivnostima, uspostavljanja optimalnog balansa između profesionalnog i privatnog života (lično-svakodnevna oblast kreativnosti). Izgleda da povećane sposobnosti rješavanja problema na originalan način u nekim specifičnijim i užim oblastima (npr. nauka, tehnika i sl.) ne doprinose posebno tome da čovjek bude zadovoljniji životom, dok povećane sposobnosti rješavanja problema na originalan način u najširoj oblasti svakodnevnog života i onih običnih pitanja koja život znače, doprinose tome da čovjek bude zadovoljniji svojim životom. Koner i sar. (Conner et al. 2018) takođe izvještavaju da je kod mladih ljudi veći nivo svakodnevne kreativnosti povezan sa većom subjektivnom dobrobiti.

Naši rezultati sugerišu da zadovoljstvu životom ne doprinosi ni kreativnost u nekim oblastima za koje bi se to možda moglo očekivati (npr. akademska i izvedbena oblast). Izgleda da kreativni potencijali u tim oblastima nisu dovoljni da doprinesu kvalitetu života ukoliko nije prisutna ona vrsta kreativnosti koja čovjeku pomaže da uspostavlja harmoničnije odnose sa svijetom oko sebe, sa drugim ljudima, ali i sa samim sobom, a to je kreativnost u lično-svakodnevnoj oblasti.

Ni u jednom slučaju nismo registrovali interakciju između pola ispitanika i njihovih samoprocjena kreativnosti kada je riječ o zadovoljstvu životom. Time je naša treća polazna hipoteza prihvaćena. Kod pripadnika oba pola registrovan je isti obrazac odnosa između samoprocjena kreativnosti i zadovoljstva životom: i muški i ženski ispitanici koji pozitivnije procjenjuju svoju kreativnost u lično-svakodnevnoj oblasti jednako pokazuju i veće zadovoljstvo životom. Takav rezultat je u saglasnosti sa rezultatom koji su dobili Kejs i sar. (Keyes et al. 2024). Oni su na uzorku većem od 7.000 ispitanika dobili rezultate koji govore da bavljenje kreativnim aktivnostima pozitivno utiče na zadovoljstvo životom, pri čemu to nije zavisilo od različitih njihovih karakteristika, među kojima je bio i pol.

PRAKTIČNE IMPLIKACIJE DOBIJENIH REZULTATA

Budući da su uzorak u našem istraživanju činili studenti, praktične implikacije dobijenih rezultata mogu se prvenstveno vezivati za probleme razvoja kreativnosti i podsticanja tog razvoja kod mladih. Ključna sugestija koja proističe iz naših rezultata za sve koji rade sa mladima i koji žele da podstiču razvoj njihove kreativnosti može se sažeti u preporuku da je kod podsticanja kreativnosti važno uzimati u obzir i oblast u kojoj se ta kreativnost ispoljava. Ako želimo da se mladi razviju u uravnotežene osobe koje su zadovoljne sopstvenim životom, neće biti dovoljno da podstičemo njihovu kreativnost samo u nekim specifičnim oblastima (u nauci, tehnici, umjetnosti itd.). Važno je da stručnjaci koji rade sa mladima budu upoznati o značaju kreativnosti i u lično-svakodnevnoj oblasti i da budu osposobljeni za djelovanja u pravcu njenog podsticanja.

OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

U našem istraživanju smo pošli od pitanja da li su kreativniji ljudi i zadovoljniji životom, odnosno da li je kreativnost u pozitivnoj vezi sa zadovoljstvom životom. Veza između varijabli koje su povezane sa srećom i kreativnosti se može posmatrati i na drugi način. O tome govore Akar i sar. (Acar et al. 2020) kada navode da se veza

između kreativnosti i subjektivne dobrobiti može interpretirati iz dva aspekta: a) kreativniji ljudi mogu pokazivati tendenciju ka većoj subjektivnoj dobrobiti; b) ljudi sa većom subjektivnom dobrobiti mogu biti kreativniji. Očito je veza među ovim varijablama složena i obostrana. U nekim istraživanjima se analizira da li veće zadovoljstvo životom (odnosno subjektivna dobrobit) podstiče ispoljavanje kreativnosti, pa se dobijaju pozitivne veze. Ljudi koji imaju veći nivo subjektivne dobrobiti pokazuju i veću kreativnost i produktivnost (Diener & Ryan 2009). Sveobuhvatni pristup ovom problemu podrazumijeva dublju analizu karaktera dvosmjernih uticaja ovih varijabli jedne na drugu. U našem istraživanju nismo zahvatili taj nivo analize.

Još jedno ograničenje tiče se odnosa između samoprocjena kreativnosti i kreativnosti mjerene nekim objektivnijim postupcima. Budući da među njima slaganje ne mora uvijek biti na visokom nivou, rezultati koje smo dobili mogu ukazivati na odnos između kreativnosti i zadovoljstva životom u onoj mjeri u kojoj se samoprocjene kreativnosti podudaraju sa mjerama kreativnosti dobijenim objektivnijim postupcima. Pomenuti nedostatak mogu otkloniti istraživanja u kojima se zadovoljstvo životom dovodi u vezu sa objektivnijim mjerama kreativnosti kao što su testovi divergentnog mišljenja, Torensov test kreativnosti, test upotrebe predmeta itd.

LITERATURA

1. Acar, Selcuk, Harun Tadik, Danielle Myers, Carian van der Sman, Recep Uysal (2020), "Creativity and well-being: a meta-analysis", *Journal of Creative Behavior*, 55(3), 738-751.
2. Albert, Agnes, Judit Kormos (2004), "Creativity and narrative task performance: An exploratory study", *Language Learning*, 54(2), 277-310.
3. Andreasen, Nancy C., Ira D. Glick (1988), "Bipolar affective disorder and creativity: Implications and clinical management", *Comprehensive Psychiatry*, 29, 207-217.
4. Baas, Matthijs, Carsten K. de Dreu, Bernarad A. Nijstad (2008), "A meta-analysis of 25 years of mood- creativity research: Hedonic tone, activation, or regulatory focus?", *Psychological Bulletin*, 134, 779-806.
5. Barron, Frank (1988), "Putting creativity to work", in: Robert J. Sternberg (ed.), *The nature of creativity: Contemporary psychological perspectives*, Cambridge University Press, New York, 76-98.

6. Benedek, Mathias, Emanuel Jauk, Markus Sommer, Martin Arendasy, Aljoscha C. Neubauer (2014), "Intelligence, creativity, and cognitive control: the Common and differential involvement of executive functions in intelligence and creativity", *Intelligence*, 46, 73–83.
7. Bujacz, Aleksandra, Sara Dunne, David Fink, Alexandra R. Gatej, Ebba Karlsson, Veronica Ruberti, Marta K. Wronska (2014), "Does creativity make you happy? The influence of creative activity on hedonic and eudaimonic well-being", *Journal of European Psychology Students*, 5(2), 19–23.
8. Cenkseven-Önder Fulya (2012), "The influence of decision-making styles on early adolescents' life satisfaction", *Social behavior and personality*, 40(9), 1523-1535.
9. Conner, Tamlin S., Colin G De Young, Paul J. Silvia (2018), "Everyday creative activity as a path to flourishing", *The Journal of Positive Psychology*, 13, 181–189.
10. Cramer, Victoria., Sverre Torgersen, Einar Kringlen (2010), "Mood disorders and quality of life. A community study", *Nordic Journal of Psychiatry*, 64(1), 58–62.
11. Chen, Ssu-Kuang, Sunny Lin (2014), "The latent profiles of life domain importance and satisfaction in a quality of life scale", *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, 116(2), 429-445.
12. Csikszentmihalyi, Mihaly (2013), *Creativity: The psychology of discovery and invention*, Harper Perennial, New York
13. Davis, Mark A. (2009), "Understanding the relationship between mood and creativity: A meta-analysis", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 108, 25–38.
14. Diener, Ed, Katherine Ryan (2009), "Subjective well-being: A general overview", *South African Journal of Psychology*, 39(4), 391-406.
15. Diržytė, Aiste, Tomas Kačerauskas, Aidas Perminas (2021), "Associations between happiness, attitudes towards creativity and self-reported creativity in Lithuanian youth sample", *Thinking Skills and Creativity*, 40, 100826.
16. Eid, Michael, Randy J. Larson (2008), *The science of subjective well-being*, Guilford Press, New York
17. Fasko, Daniel (2001), "Education and creativity", *Creativity Research Journal*, 13(3&4), 317–327.

18. George, Linda K. (2000), "Well-being and the sense of self: What we know and what we need to know", In: K. Warner Schaie & Jon Hendricks (Eds.), *The evolution of the aging self: The societal impact on the aging process*, Springer Publishing Company Inc., New York, 1–36.
19. Gillam, Tony (2018), *Creativity, wellbeing and mental health practice*, Palgrave Pivot, Cham.
20. Gilman, Rich, Scott Huebner (2003), "A review of life satisfaction research with children and adolescents", *School Psychology Quarterly*, 18(2), 192–205.
21. Gilman Rich, E. Scott Huebner, Lili Tian, Nansook Park, Jenny O'Byrne, Miriam Schiff, Dina Sverko, Heather Langknecht (2008), "Cross-national adolescent multidimensional life satisfaction reports: analyses of mean scores and response style differences", *Journal of Youth and Adolescence*, 37(2), 142–154.
22. Goff, Kathy (1993), "Creativity and life satisfaction of older adults", *Educational Gerontology*, 19, 241–250.
23. Goldbeck, Lutz, Tim G. Schmitz, Tanja Besier, Peter Herschbach, Gerhard Henrich (2007), "Life satisfaction decreases during adolescence", *Quality of Life Research*, 16(6), 969–979.
24. Gupta, Samridhi, Charu Kriti (2023), "Assessing the gender differences in the level of life satisfaction and depression among young adults", *The International Journal of Indian Psychology*, 11(3), 160-170.
25. Haring, Marilyn J., William A. Stock, Morris A. Okun (1984), "A research synthesis of gender and social class as correlates of subjective well-being", *Human Relations*, 37(8), 645–657.
26. Hennessey, Beth A., Teresa M. Amabile (2010), "Creativity", *Annual Review of Psychology*, 61, 569-598.
27. Hills, Peter, Michael Argyle (2001), "Emotional stability as a major dimension of happiness", *Personality and Individual Differences*, 31(8), 1357–1364.
28. Huebner, Scott E. (1991), "Correlates of Life Satisfaction in Children", *School Psychology Quarterly*, 6, 103-111.
29. Jamison, Kay Redfield (1989), "Mood disorders and patterns of creativity in British writers and artists", *Psychiatry*, 52, 125–134.
30. Jansen, Karen, Thaíse Campos Mondin, Taiane de Azevedo Cardoso, Liliane da Costa Ores, Luciano Dias de Mattos Souza, Ricardo Tavares Pinheiro, Pedro Vieira da Silva Magalhães, Ricardo Azevedo da Silva (2013),

- "Quality of life and mood disorder episodes: community sample", *Journal of affective disorders*, 147(1-3), 123–127.
31. Juda, Adele (1949), "The relationship between highest mental capacity and psychic abnormalities", *The American Journal of Psychiatry*, 106, 296–307.
 32. Kandemir, Mehmet Ali, James C. Kaufman (2019), "The Kaufman domains of creativity scale: Turkish validation and relationship to academic major", *The Journal of Creative Behavior*, 54(4), 1002–1012.
 33. Karlsson, Jón Löve (1970), "Genetic association of giftedness and creativity with schizophrenia", *Hereditas*, 66, 177–181.
 34. Kaufman, James C., Ronald A. Beghetto (2009), "Beyond big and little: The four C model of creativity", *Review of General Psychology*, 13(1), 1–12.
 35. Kaufman, James C. (2012), "Counting the muses: Development of the Kaufman domains of creativity scale (K-DOCS)", *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 6(4), 298–308.
 36. Kaufman, James C. (2019), "Self assessments of creativity: Not ideal, but better than you think", *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 13(2), 187–192.
 37. Kaur, Amardeep, Sakshi Sharma (2021), "Covid-19: A Study on Happiness and Creativity in Adults", *International Journal of Indian Psychology*, 9(3), 91-95.
 38. Kaurin, Sonja, Ranka Perućica (2021), "Samoprocjene kreativnosti kod studenata u zavisnosti od njihovog pola i akademskog uspjeha", *Istraživanja u pedagogiji*, 11(2), 418–430.
 39. Keyes, Helen, Sarah Gradidge, Suzanna, E. Forwood, Nic Gibson, Annelie Harvey, Evelin Kis, Karen Mutsatsa, Rachel Ownsworth, Shyanne Roeloffs, Magdalena Zawisza (2024), "Creating arts and crafting positively predicts subjective wellbeing", *Frontiers in public health*, 12, 1417997.
 40. Kling, Kristen C., Jenet Shibley Hyde, Carolin, J. Showers, Brenda, N. Buswell (1999), "Gender differences in self-esteem: A meta-analysis", *Psychological Bulletin*, 125(4), 470–500.
 41. Leckey Jill (2011), "The therapeutic effectiveness of creative activities on mental well-being: a systematic review of the literature", *Journal of psychiatric and mental health nursing*, 18(6), 501–509.
 42. Ludwig, Arnold M. (1992), "Creative achievement and psychopathology: Comparison among professions", *American Journal of Psychotherapy*, 46, 330–356.

43. Maslow, Abraham (1971), *The farther reaches of human nature*, Penguin, London
44. Mayungbo, Olusegun A. (2016), "Gender differences, self esteem and life satisfaction", *African journal for the psychological study of social issues*, 19(1), 1-11
45. Moksnes, Unni K., Geir A. Espnes (2013), "Self-esteem and life satisfaction in adolescents — gender and ageas potential moderators", *Quality of Life Research*, 22(10), 2921–2928.
46. Naderi, Habibollah, Abdullah Rohani, Hamid Tengku Aizan, Jamaluddin Sharir, Vijay Kumar (2009), "Creativity, age and gender as predictors of academic achievement among undergraduate students", *Journal of American Science*, 5(5), 101–112.
47. Neto, Felix (1993), "The Satisfaction With Life Scale: Psychometric properties in an adolescent sample", *Journal of Youth and Adolescence*, 22, 125-134.
48. Nettle, Daniel (2006), "Schizotypy and mental health amongst poets, visual artists, and mathematicians", *Journal of Research in Personality*, 40, 876–890.
49. Niknafs, Afshan, Masoud Gholamali Lavasani, Shokooh-Sadat Banijamali, Gholamali Afrooz (2022), "Investigating the relationship between creativity and mental health and spiritual happiness and the parent's popularity of high school students and designing a model of spiritual happiness", *Journal of Gifted Education and Creativity*, 9(3), 311-322
50. Park, Nansook (2005), "Life Satisfaction Among Korean Children and Youth: A Developmental Perspective", *School Psychology International*, 26(2), 209-223.
51. Павићевић, Миљана (2019), *Особине личности и васпитни стилови родитеља као предиктори самоефикасности, субјективног благостања и психопатских тенденција адолесцената* (докторска дисертација), Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш
52. Post, Felix (1996), "Verbal creativity, depression and alcoholism: An investigation of one hundred American and British writers", *The British Journal of Psychiatry*, 168, 545–555.
53. Puccio, Gerard J. (2017), "From the dawn of humanity to the 21st century: Creativity as an enduring survival skill", *The Journal of Creative Behavior*, 51(4), 330–334.

54. Richards, Ruth (1990), "Everyday creativity, eminent creativity, and health: 'Afterview'; for CRJ Issues on creativity and health", *Creativity Research Journal*, 3, 300–326.
55. Richards, Ruth (Ed.) (2007), *Everyday creativity and new views of human nature: Psychological, social, and spiritual perspectives*, American Psychological Association
56. Rogers, Carl R. (1959), "Toward a theory of creativity", In: H. Anderson (Ed.), *Creativity and its cultivation*, Harper & Row, New York, 69–82.
57. Runco, Mark, A. (1996), "Personal creativity: Definition and developmental issues", *New Directions for Child and Adolescent Development*, 72, 3–30.
58. Runco, Mark, A. (2007), "A hierarchical framework for the study of creativity", *New Horizons in Education*, 55, 1–9.
59. Runco, Mark A., Garrett J. Jaeger (2012), "The standard definition of creativity", *Creativity Research Journal*, 24(1), 92–96.
60. Runco, Mark A., Ronald A. Beghetto (2019), "Primary and secondary creativity", *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 27, 7–10.
61. Simonton, Dean Keith (2001), "Talent Development as a Multidimensional, Multiplicative, and Dynamic Process", *Current Directions in Psychological Science*, 10(2), 39–43.
62. Simonton, Dean Keith (2014), "Can creative productivity be both positively and negatively correlated with psychopathology? Yes!", *Frontiers in Psychology*, 5, 455.
63. Simonton, Dean Keith (2019), "Creativity and psychopathology: The tenacious mad-genius controversy updated", *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 27, 17–21.
64. Smare, Zaine, Mohamed Elfatihi (2023), "A systematic review of research on creative thinking in primary education: Focus on empirical methodologies", *Issues in Educational Research*, 33(2), 752–780.
65. Smith, Jacqui, Margaret M. Baltes (1998), "The role of gender in very old age: Profiles of functioning and everyday life patterns", *Psychology and Aging*, 13(4), 676–695.
66. Snyder, Charles Richard, Shane J. Lopez, Jennifer Teramoto Pedrotti (2015), *Positive psychology: The scientific and practical explorations of human strengths* (3rd ed.), Sage, Los Angeles, CA
67. Stein, Morris I. (1953), "Creativity and culture", *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 36, 311–322.

68. Stewart, Mary E., Klaus, P. Ebmeier, Ian, J. Deary (2005), "Personality correlates of happiness and sadness: EPQ-R and TPQ compared", *Personality and Individual Differences*, 38(5), 1085–1096.
69. Tan, Chee-Seng, Soon, Aun Tan, Intan H. Mohd Hashim, Mah-Ngee Lee, Anna Wen-Huey Ong, Siti nor Binti Yaacob (2019), "Problem-solving ability and stress mediate the relationship between creativity and happiness", *Creativity Research Journal*, 31(1), 15–25.
70. Tamannaefar, Mohammad Reza, Mahshad Motaghedifard (2014), "Subjective well-being and its subscales among students: The study of role of creativity and self-efficacy", *Thinking Skills and Creativity*, 12, 37–42.
71. Tierney, Pamela, Steven, M. Farmer (2011), "Creative self-efficacy development and creative performance over time", *The Journal of Applied Psychology*, 96(2), 277–293.
72. Vasić, Aleksandra, Dušana Šarčević, Aleksandra Trogrlić (2011), "Zadovoljstvo životom u Srbiji", *Primenjena psihologija*, 2, 151 – 177.
73. 'Wale, Ositoye, Adeaye Hammed, 'Muyiwa Adeyemi (2022), "Differential Influence of Creative Involvement on Life Satisfaction among Junior and Senior Academic Staff in Nigerian Universities", *Mizoram university Journal of humanities & social sciences*, 8(1), 68 – 75
74. Wood, Wendy, Nancy Rhodes, Melanie Whelan (1989), "Sex differences in positive well-being: A consideration of emotional style and marital status", *Psychological Bulletin*, 106(2), 249–264.
75. Wright, Thomas A., André P. Walton (2003), "Affect, psychological well-being and creativity: Results of a field study", *Journal of Business and Management*, 9(1), 21–32.

LIFE SATISFACTION AMONG STUDENTS IN RELATION TO GENDER AND SELF-ASSESSED CREATIVITY

Summary

The paper presents the results of a study conducted on a sample of 392 students, with the aim of examining differences in life satisfaction among students across groups formed by combining the criteria of gender and self-assessed creativity. Differences in life satisfaction based on gender were also analyzed, as well as the interaction between gender and self-assessments of creativity in relation to life satisfaction. The results indicate no significant differences in life satisfaction between male and female respondents, and higher life satisfaction among participants who rated their creativity more positively in the self/everyday domain. People who are more creative in building harmonious social relationships and enriching their lives with diverse activities show greater life satisfaction. Differences in self-assessments of creativity in other domains did not prove to be significant for life satisfaction. Additionally, no interaction was found between respondents' gender and their self-assessments of creativity regarding life satisfaction. Among both male and female respondents, the same pattern of relationship was observed between self-assessments of creativity in the self/everyday domain and life satisfaction: both male and female participants who rated their creativity more positively also reported higher life satisfaction.

Keywords: life satisfaction; creativity, life satisfaction and creativity; self-assessment

Adrese autora

Authors' address

Ljubica Dragišić
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Filozofski fakultet
ljubica.dragisic@ffuis.edu.ba

Zlatko Pavlović
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Filozofski fakultet
zlatko.pavlovic@ff.ues.rs.ba

